

גיליון מס' 31

מסכת שבת דפים קמ"ט-קנ"ה

י"ב-י"ח מנחם אב, שבוע פרשת עקב, תש"פ

אפירה ליהודי לעשות פעולה מותרת,

שלאומר אסור לעשותה

(שבט קנא ע"א)

בסוגיתנו נדון בשאלה האם מותר בשבת לומר ליהודי אחר לעשות פעולה שלאומר אסור לעשותה- מפני שהוא כבר קבל עליו שבת, מפני שהוא נוהג כדעה מחמירה בענין זה, ועוד. משם דנו הפוסקים בנוגע לבן חו"ל האם רשאי לומר לבן ארץ ישראל לעשות פעולות שלו אסור לעשות ביום טוב שני. בסוגיה זו עסקו רבים, ומהיבטים שונים, וכמובן נגענו רק במעט.

שבט קנא ע"א

משנה. לא ישכור אדם פועלים בשבת, ולא יאמר אדם לחבירו לשכור לו פועלים.

אין מחשיכין על התחום לשכור לו פועלים ולהביא פירות.

אבל מחשיך הוא לשמור, ומביא פירות בידו.

כלל אמר אבא שאול: כל שאני זכאי באמירתו - רשאי אני להחשיך עליו.

- הסבר מדוע אין מחשיכין על התחום לשכור פועלים להביא פירות, אך מותר להחשיך לשמור,

ולהביא פירות בידו. היעזר ברש"י על המשנה.

- הסבר את הכלל של אבא שאול.

הגמרא מסבירה את דבריו של אבא שאול. אנו נתמקד בעיקר בדברים שהובאו בשם רב יהודה אמר שמואל.

שבט קנא ע"א

לעולם אסיפא קאי, ואבא שאול אהא קאי; דאמר רב יהודה אמר שמואל: מותר לאדם לומר לחבירו: שמור לי פירות שבתחומך, ואני אשמור לך פירות שבתחומי. וקאמר אבא שאול לתנא קמא: מי לא מודית דמותר אדם לומר לחבירו שמור לי פירות שבתחומך ואני אשמור לך פירות שבתחומי? ואימא: כל שאני זכאי באמירתו - רשאי אני להחשיך עליו, כלל לאתויי מאי? - לאתויי הא, דתנו רבנן: אין מחשיכין על התחום להביא בהמה. היתה עומדת חוץ לתחום - קורא לה והיא באה.

- הסבר את המקרה הדין והטעם של דברי רב יהודה בשם שמואל.

הרב שלמה בן אדרת, הרשב"א, שבת קנא ע"א

אמר ר' יהודה אמר שמואל: מותר אדם לומר לחבירו שמור לי פירות שבתחומך ואני אשמור לך פירות שבתחומי. כלומר אע"פ שאינו יכול לילך שם, דכיון שהוא מותר לישראל חבירו לשמור אין באמירתו כלום. וכתבו בתוספות דמה שמעינן, דישראל שקיבל עליו שבת קודם שחשיכה, מותר לומר לישראל חבירו לעשות לו מלאכה פלונית, הואיל והיא נעשית בהיתר לעושה אותה.

- הסבר את המסקנה שנלמדה מדברי רב יהודה אמר שמואל לענין אמירה ליהודי שעדין לא קבל עליו שבת.

רבנו נסים, הר"ן, שם (סד ע"ה בדפי הרי"ף)

כתב הרשב"א בשם התוס'... ואין הנדון דומה לראיה דשאני הכא שאם יש שם בורגנין הרי הוא עצמו שומר.

- הסבר את הדחיה של הר"ן לדברי הרשב"א בשם התוספות.

הרב יוסף קארו, בית יוסף אורח חיים סימן רסג אות יז

כתב הר"ן.... ואיני מבין דבריו דהכא נמי איכא למימר אם לא היה מקבל שבת הוא עצמו היה מותר לעשות לו מלאכה.

- הסבר את התשובה של מרן הרב יוסף קארו לדחית הר"ן.

הרב יואל סירקס, בית חדש, ב"ח אורח חיים סימן רסג

הבית יוסף השיג על דברי הר"ן ואמר "ואיני מבין דבריו דהכא נמי איכא למימר אם לא היה מקבל שבת הוא עצמו היה מותר לו לעשות מלאכה" עכ"ל. ודבריו תמוהין דאע"ג דאם לא היה מקבל שבת היה מותר, מכל מקום עכשיו שקיבל עליו שבת אין לו היתר בעולם לעשות מלאכה בעצמו, אבל בשמירת פירות שחוץ לתחומו אף עכשיו יש לו היתר בשבת זו לשמור פירותיו שחוץ לתחומו אם היו גוים מתקנין בורגנין.

ומיהו לפע"ד דאין מקום לקושיות הר"ן דהא מפורש לשם בסוגיא דלאו דוקא קאמר דלשמור פירות אומר לחבירו לשומרן, אלא אפילו הבאה דאין לו היתר בשבת להביאן כלל נמי מותר לאמרן וכדאסיק בגמרא (קנא א) דהכי קאמר ליה אבא שאול לתנא קמא אמאי נקטת החשיך לשמור לחודא שרי כללא דמילתא כל שאני זכאי באמירתו כגון לפקח על עסקי כלה שיכול לומר לחבירו לעשות למחר רשאי אני להחשיך עליו וכל שכן לשמור דזכאי לומר לו היום שמור לי פירות שבתחומך דמותר להחשיך, וכמו שכתבו התוספות לשם (ד"ה לעולם) אלמא דאפילו להביא צרכי כלה דאין היתר לא לו ולא לחבירו להביאם בשבת ואפילו הכי זכאי באמירתו לומר לחבירו להביאם למחר וכל שכן בלשמור. וכיון שכן שמעינן דאין היתר אמירה זו תלוי באם היה שם בורגנין, דאם היה ההיתר משום בורגנין לא היה זה כל שכן כלל, דלהביא צרכי כלה ולשמור פירות שוין הן, דכי היכי דבלשמור איכא למימר אם היה שם בורגנין היה הולך בעצמו, הכי נמי בצרכי כלה אם היה שם מחיצות היה מביא כמו שמפורש לשם בסוגיא, אלא בעל כרחך דלאבא שאול דקיימא לן כוותיה לא תליא מידי בבורגנין ובמחיצות. ודינו של הרשב"א בשם התוספות קיים דזכאי ישראל לומר לחבירו לעשות כך וכך בדבר שחבירו מותר לעשותו אף על גב דאיהו אסור בו ולא קשיא עליה כלל קושיית הר"ן.

- הסבר את התשובה לדברי הבית יוסף לדחיתו את דברי הר"ן.
- הסבר את ההוכחה מהגמרא לדבריו של הרשב"א, ומדוע לא קשה על הרשב"א קושית הר"ן.

הרב יעקב מקרלין, ישועות יעקב, אורח חיים סימן רסג, ס"ק ו

לדעתי אין הנידון דומה לראיה. דבאמת אמירה לעשות מלאכה אסור מדרבנן, דדבר שאסור לאדם לעשות משום מלאכה אסור לומר לאחר לעשותו. לא מטעם עשיית מלאכה שנעשית ע"י אמירתו, אלא דהאמירה לעשות מלאכה היא שבות דרבנן, א"כ אף שחברו לא קבל עליו עדין שבת, מ"מ המלאכה היא מלאכה חשובה. אבל כשאומר לחבירו דבר שאצל חבירו לא נחשב למלאכה, אם כן אמירתו לא על ענין מלאכה, כיון שאינו אומר לחבירו שיעשה מלאכה, כי שמירת פירות שבתחום חבירו אינה נחשבת למלאכה. ...האלוקים יודע שיגעתי הרבה להבין את דברי הרשב"א ולא עלתה בידי.

• הסבר את התמיהה של הישועות יעקב על ההשוואה של הרשב"א בין אמירה ליהודי שעדיין לא

קבל שבת לבין דברי רב יהודה אמר שמואל.

הרב שלמה יוסף זוין, לאור ההלכה, עמ' ריט- רכ

מנוחה זו של שבת היא מושג סובייקטיבי או אובייקטיבי? כלומר מנוחה זו של שבת היא מושג סובייקטיבי, או אובייקטיבי? כלומר: מנוחה זו הוטלה על גוף האדם בלבד שהוא הוא, גופו של אדם מישראל, יהיה נח ושובת ביום השבת, אבל בעצמותן של ארבעים חסר אחת המלאכות ואביזריהן בשבת אין משום תיעוב וזיהום, וכל עצמנו לא נאסרנו במלאכות אלא מפני שהן מבטלות את מנוחתנו אנו, או שהוקבעה מנוחת השבת בעולם, בבריאה כולה, ועל חילול קדושת השבת של התבל הזהירה תורה? ודאי "וביום השביעי תשבות", זוהי מצוות שביתתו של האדם עצמו, אבל השאלה היא על איסור המלאכה, על ל"ט המלאכות ותולדותיהן, שהוזהרנו עליהן בלאו של "לא תעשה כל מלאכה":

אזהרה זו מה טיבה, מנוחתו של מי מפריעה המלאכה – מנוחת האדם, או זו של העולם?

ואף כאן – מראש צורים נראנו, משבת בראשית. "ויכל אלקים ביום השביעי מלאכתו" (בראשית ב, ב) – מה היה העולם חסר? מנוחה! באה שבת באה מנוחה" (רש"י שם). מנוחת שבת היא אפוא דבר שנקבע בעצם העולם. הרי זו גדר בריאה בתבל. ביום השבת גמר הקדוש ברוך הוא את מלאכתו בבריאת העולם – יצר וקבע בו, בעולם זה, את המנוחה.

"... בעולם הזה אדם לוקט תאנים בשבת, אין התאנה אומרת לו כלום, אבל לעתיד לבוא, התאנה צווחת ואומרת: שבת היום" (ילקוט שמעוני, ירמיהו רמז שטו). כלומר: קדושת ומנוחת השבת בגוף התאנה הן קבועות, ואם בעולם הזה אין עיני הברש שלנו רואות אותן, הרי כשיגיע הזמן של "אז תפקחנה עיני עורים" ו"עין בעין יראו", יתגלה לעין כל כח השבת שבעצם התאנה. התאנה תהיה צווחת ואומרת שבת היום.

מושג השבת הוא אפוא לא בלבד סובייקטיבי, דבר המוטל על גוף האדם, אלא אף אובייקטיבי, כח הקבוע בהבריאה, בתבל.

...כל ל"ט המלאכות איסורן, כאמור, בעצמותן – אבל אחת מהן כאילו יוצאה מן הכלל. לא בהלכותיה, אלא בתכונתה. בכל המלאכות יש משום ביטול השביתה של הדבר. יש משום שינוי וחידוש בגוף הדבר שבו עושים את המלאכה. יש משום יצירת דבר מה. הכשרה ותיקון. אפילו גוזז וקוצר אין עניינם סתם הבדלת דבר אחד ממשהו, חלק אחד מחברו, אלא נטילת החיות והיניקה שהיה בתוך הנגזז והנקצר, או עקירתו ממקום חיבורו והפיכתו ממחובר לתלוש. מה שאין כן במלאכת ההוצאה מרשות לרשות, מרשות היחיד לרשות הרבים ומרשות הרבים לרשות היחיד. כלום לא נשתנה בעצם הדבר, כלום לא ניתוסף בו וכלום לא נחסר בו. הרי הוא כמו שהיה. הוא בהווייתו. הוא רק נעתק ממקום למקום, דבר שאינו פועל לא יתרון ולא גרעון ולא שינוי בו גופו. וכאן – סוד שיח דברי התוספות וראשונים בכמה

מקומות, מהם בעיקר במשנה הראשונה של מסכת שבת, ש"הוצאה מלאכה גרועה היא". למה היא "מלאכה גרועה"? אם נדון על המלאכה מבחינת מנוחת גופו של האדם, כלום מי שמוציא מרשות לרשות משא כבד, שק אבנים גדול, הוא פחות עובד מזה המוציא, למשל, אש בגפרור? ומהו בכלל קנה - המידה להעריך על פיו את חשיבותה וגריעותה של מלאכה זו או אחרת? אבל הוא הדבר: מנקודת שביית האדם ודאי שלא נופלת היא מלאכת ההוצאה מכל שאר ל"ח המלאכות. אבל כיון שאנו מביטים על המלאכה גם מבחינת מנוחת העולם, שביית החפץ ממעשה ידי אדם - ולבית שמאי מוזהרים אף על שביית כלים, שלא על ידי מעשי אדם - הרי שהוצאה היא באמת "מלאכה גרועה". לא נתפס בו בעצם החפץ שום דבר על ידי ההוצאה. אלא שמלימודים מיוחדים אנו למדים, שאף "מלאכה גרועה" זו של הוצאה חשובה מלאכה, ואף היא בכלל "לא תעשה כל מלאכה".

...מובנים יהיו אפוא עכשיו דברי אחד הראשונים, הרשב"א, שהרבו לתמוה עליו. הגאון בעל "ישועות יעקב", למשל, כתב: "האלקים יודע שיגעתי הרבה להבין דברי הרשב"א ולא עלתה בידי". עד כדי כך! ואלה דברי הרשב"א: "ישראל שקיבל עליו שבת קודם שחשכה, מותר לומר לישראל חברו - שלא קיבל עליו שבת - לעשות לו מלאכה, הואיל והיא נעשית בהיתר לעושה אותה". ראייתו: "מותר אדם לומר לחברו שמור לי פירות שבתחומך, ואני אשמור לך פירות שבתחומי, אף על פי שהוא אינו יכול לילך שם, כיון שהוא מותר לישראל חברו לשמרם, אין באמירתו כלום". תמה ה"ישועות יעקב": "אין הנידון דומה לראיה". אמירה לחברו לעשות מלאכה היא שבות, יתכן, אפילו כשחברו מותר במלאכה זו. במה דברים אמורים? כשמצוהו לעשות מלאכה, כעין זה שצוהו לעשות מלאכה בתוספת שבת של המצווה. אפילו שחברו, שעדיין לא קיבל שבת מותר במלאכה זו, אבל על כל פנים הוא עושה מלאכה. אבל זה שאומר לחברו שמור לי פירות שבתחומך, הרי חברו אינו עושה כל מלאכה, שהרי הפירות הם בתחומי, ואינו יוצא חוץ לתחום כלל, ואין שום דמיון בין זה לזה (ואף בקונטרס אחרון לשו"ע הרב, סימן רסג, אות ח, תמה על ראיית הרשב"א, והאריך ליישב דבריו באופן אחר). לבסוף העלה ה"ישועות יעקב" לבאר דברי הרשב"א על פי יסודו, שבכל מלאכות שבת אין שייך שליחות כלל, מכיון שכל האיסור הוא על גופו של האדם בלבד שאינו שובת, וסברא זו שבמלאכות שבת אין שייך שליחות הוא שמוכיח הרשב"א משמירת הפירות (ראה שם ביאור הדברים לפי דרכו). לדרכנו, אדרבה, מכיון שבכל מלאכות שבת ודאי שייך שליחות, שהאיסור הוא גם על המלאכה בעצמה שלא תיעשה, אלא שיוצאים מן הכלל איסור תחומין ותוספת שבת, ככל מה שנתבאר למעלה, הרי דברי הרשב"א מיושבים היטב. אילו היה האיסור בתוספת שבת על המעשה עצמו, ודאי שהיתה אסורה האמירה לחברו בגדר שליחות, אף על פי שחברו לא קיבל שבת, שהרי אנו מייחסים מעשה שלו להמשלח, כאילו הוא עשה. אבל בתוספת שבת הרי אין המעשה עצמו אסור, כי בו לא שבת ד' מכל מלאכתו, ואין האיסור אלא על גוף האדם, ובזה לא שייך שליחות, והרשב"א מוכיח הדבר מאיסור תחומין, שגם שם אין המעשה עצמו בגדר מלאכה, ואין האיסור אלא על שביית גוף האדם במקומו, "תחתיו", וכשם ששם אין בו גדר שליחות, אף בתוספת שבת כך.

שביית השבת היא אפוא מלאה ושלמה - מנוחת האדם ומנוחת העולם.

- הסבר מדוע שמירת השבת היא סובייקטיבית ואובייקטיבית, ובמה הדבר בא לידי ביטוי?
- במה ומדוע מלאכת הוצאה שוננה משאר המלאכות?
- ע"פ הכלל שקבע הרב שלמה יוסף זיון, הסבר את תשובתו לשאלת ה"ישועות יעקב" על הרשב"א.

הרב יעקב אריאל, דן גם כן בדברי הראשונים והסביר את דברי הב"ח והרחיב עוד :

הרב יעקב אריאל, "אמירה בשבת למי שנוהג היתר", שו"ת באהלה של תורה חלק ה, סימן כג

וכדי ליישב את הר"ן, תירצו הב"ח (סי' רסג) והט"ז (סי' רסג ס"ק ג) את דבריו שיש לחלק בין אפשרות של היתר בכח לבין היתר בפועל. אמנם המקבל עליו שבת לא היה אסור במלאכה אלמלא קיבלה עליו, אך בפועל מאחר וקיבל עליו שבת הוא אינו יכול לעשות עתה למעשה שום מלאכה בכל צורה שהיא. מה שאין כן לגבי שמירת פירות, שגם בפועל אילו היו לו בורגנין יכול היה לשמור עליהם בעצמו בשבת.

וכעין זה כתב ב'לבוש' (סי' רסג בהגה הביאו הט"ז) גם אליבא דהרשב"א, שיש לחלק בין איסור מלאכה בתוספת שבת לשאר איסורים. שכן לדעתו קבלת שבת קודם זמנה מחייבת מדין נדר, ומכאן יש להסיק שכשם שהנודר יכול להישאל על נדרו הוא הדין לענין קבלת שבת. וכיון שלא קיבל על עצמו אלא איסור מלאכה ולא איסור אמירה, מותר לו לומר לאחרים לעשות עבורו מלאכה כל עוד לא קיבלו עליהם את השבת. ונמצא שהוא מודה לדין הרשב"א אך לא מטעמו. ואין הכי נמי, במקום שטעם זה אינו קיים אסור לו לומר לחבירו שיעשה מלאכה בעבורו, אע"פ שהוא מותר בה מאיזו סיבה.

אך הט"ז חולק עליו בסברא זו, ולדעתו לא ניתן להישאל על קבלת השבת. והט"ז לשיטתו, שכתב בדעת הר"ן שאין אפשרות להישאל על תוספת שבת, שאם לא כן מה ההבדל בין שמירת פירות לתוספת שבת? הרי בשני המקרים יש אפשרות מעשית לעשות מלאכה בפועל.

ונ"מ למוצאי שבת. לדעת הלבוש, אסור למי שלא הבדיל לומר לחבירו שכבר הבדיל והוציא את השבת שיעשה מלאכה עבורו. כי יש לחלק בין אדם שהקדים לקבל עליו את השבת לאדם שמאחר להוציא את השבת. חיוב התוספת במוצ"ש אינו תלוי באמירתו ומוכח שהיא אינה מדין נדר, ולכן אסור למי שלא הבדיל לומר לאחר שהבדיל לעשות עבורו מלאכה.

אך לענ"ד יש לדחות סברה זו מגופה, שהרי גם בנדר לא הקלו אלא משום שאפשר להישאל עליו, כפי שכתב ה'לבוש' עצמו. כלומר השאלה עצמה אינה הסיבה להתיר את האמירה. היא רק סימן לכך שהאיסור אינו מוחלט וניתן להתרה בדרך כל שהיא, כגון ע"י שאלה. וא"כ לא רק האפשרות להישאל על הנדר קובעת את קולת איסורו, אלא הוא הדין כל אפשרות אחרת שיש בה בכדי להפקיע את האיסור מקלישה את חומרתו. ואם כן גם תוספת שבת במוצ"ש איסורה קלוש, שהרי גם היא ניתנת לביטול ע"י הבדלה. וצ"ע.

ואמנם יש טעם אחר לחלק בין המקבל עליו תוספת שבת ונוהג באיסורי מלאכה קודם השבת, לבין מי שמשתהה להוציא את השבת ועדיין לא עשה הבדלה במוצאי השבת, וגם הוא נוהג באיסורי מלאכה כדין תוספת שבת. שהרי במוצ"ש גם אם יבדיל ויוציא את השבת אין בכוחו לעקור אותה למפרע אלא רק מכאן ולהבא, ואילו אם קיבל שבת ויישאל על קבלתו הריהו עוקר אותה למפרע. ואולי מצד זה יש מקום לסברת ה'לבוש', שדין תוספת בזמן קבלת השבת קל טפי מן התוספת בצאת השבת.

אך יש ללמוד מדברי שאר הפוסקים החולקים על הלבוש וסוברים כהרשב"א, ואינם תולים את היתר האמירה לחבירו לעשות מלאכה בעבורו באפשרות להישאל על קבלת השבת ולעוקרה למפרע. אלא תולים זאת בסברא שכל זמן שהאומר היה יכול לעשות את המלאכה בעצמו באותה השעה, וזאת אלמלא קיבל את השבת, מותר לו גם לומר לאחר לעשותה בעבורו, ולא גרע משאלה.

- הסבר את מחלוקת הלבוש והט"ז בענין משמעת קבלת תוספת שבת וההשלכות ההלכתיות הנובעות מכך.

הרב אריאל, המשיך ודן באיסור אמירה כשיש מחלוקת בדין או במנהג:

הרב יעקב אריאל (שם)

מחלוקת הפוסקים שיש מקילים ויש מחמירין, המחמיר יכול לסמוך על סברת המיקל לענין אמירה ורשאי לומר לו שיעשה בשבילו כסברתו. וכגון שבעיקר הדין כולם מסכימים, אלא שאדם מסוים נוהג להדר ולהחמיר לפנים משורת הדין, אז יש מקום למחמיר על פי מנהג אבותיו לסמוך על הנוהגים כעיקר הדין, ולומר להם לעשות דבר עבורו.

ולדוגמא, אדם שמחמיר על עצמו שלא לטלטל בשבת ברה"ר שיש בה עירוב, אך אשתו מקילה וסומכת על העירוב, בגלל שיש להם תינוקות ואי אפשר לכולאם כל השבת בבית. אם הוא סבור שמעיקר הדין אסור לטלטל אסור לו לומר לאשתו לטלטל. אך אם גם הוא סומך על עיקר הדין, אלא שרוצה לנהוג סלסול בעצמו ולהימנע מטלטול יכול לומר לאשתו לטלטל. (אם כי יש להעיר שאין זו מידת חסידות להחמיר על עצמו על חשבון טירחתה של אשתו, וכלל נקוט בידינו בכל מידי דחסידות שיש לשקלן היטב במשקל החסידות).

יתרה מזו, גם אם המחמיר סבור שחומרא זו היא מעיקר הדין, יתכן שמותר לו לומר לחבירו המתיר שיעשה בשבילו. שהרי מי שנוהג על פי הלכה מסוימת ויצא ממקומו, אם עבר באופן קבוע למקום שבו כולם נוהגים כמתירים גם לו מותר. וכתב הרא"ש (פסחים פ"ד, סעי' ד) שיש לו לאדם להלך אחר מנהג המקום שמשתקע בו בין לקולא ובין לחומרא, ואפילו אם קולא זו נוגעת לעיקר הדין. ואם כן, יש לדמות את המחמיר בדבר מסוים למי שקיבל עליו שבת ויכול להישאל עליה, שהרי הוא יכול לעבור למקום שמקילים בו וא"כ גם הוא יכול להפקיע את איסורו. ובפרט אם מדובר באשה, שהרי אם תינשא למי שנוהג כמתירים גם היא תהיה מותרת.

מיהו יש לומר דגרע משאלה, כי שאלה עוקרת את מנהגו למפרע ואילו מי שהולך למקום שנהגו מנהג אחר אינו עוקר את מנהגו הראשון אלא רק מכאן ולהבא. אך לפי מה שכתבו הפוסקים החולקים על ה'לבוש', שבמוצ"ש יכול לומר לחברו שהבדיל לעשות מלאכה עבורו כיון שגם הוא יכול להבדיל בעצמו ולעשות מלאכות. ואע"פ שההבדלה אינה מתירה למפרע אלא רק מכאן ולהבא, בכל זאת מותר לו לומר לאחר לעשות מלאכה עבורו. ולא גרע משאלה כיון שהוא יכול לעשות זאת היום. לדעתם ניתן לומר שגם מי שנוהג בהלכה מסוימת לחומרא מכיון שאם היה עובר דרך קבע למקום שנוהגים בה קולא היה מבטל את מנהגו וא"כ גם עתה יכול לומר לחבירו המקל לעשות את המלאכה עבורו.

ומצאתי זכר לדבר זה במחלוקת שבין 'ערוך השולחן' (סי' רסג, סעי' כח) למחצה"ש (שם, ס"ק ל) בענין אדם שכבר קיבל שבת בבית הכנסת שלו, ואילו בבית הכנסת של חבירו עוד לא קיבלו שבת. לדעת מחצה"ש מי ששייך לביכנ"ס שקיבל עליו שבת אינו יכול לומר לחבירו מביכנ"ס אחר שעדיין לא קיבלו עליהם שבת לעשות לו מלאכה, שבכגון זה אין הדבר תלוי בו אישית. ומאחר שרגע קבלת השבת בביהכ"נ שלו מחייב גם אותו שוב אין הדבר תלוי בקבלתו האישית, ולא שייכת פה סברת הרשב"א שאם לא היה מקבל שבת לא היה מחוייב בדבר, כיון שהוא נגרר אחרי הציבור כולו.

ובערוה"ש הקשה עליו, שהרי עדיין הוא יכול ללכת לביהכ"נ השני שבו עדיין לא קיבלו שבת, ומצד זה הדבר כן תלוי בו. והסיק, שדי במציאות תיאורטית שלא יקבל עליו את השבת כדי להתיר אמירה לחבירו, ודמי למאי דאמרינן "שאם יש שם בורגנין הולך".

ולכאורה דבריו צ"ע, שהרי אם הוא מתפלל בקביעות בביהכנ הראשון ודאי אינו יכול לדחות את קבלת השבת ולהצטרף עם ביהכ"נ השני שאינו קבוע בו. רק מנהגו של בית הכנסת שהוא קבוע בו הוא זה שמחייב אותו, וכמש"כ במחצה"ש (שם, ס"ק כד).

אלא על כרחך כוונת ערוה"ש לומר, שהמתפלל היה יכול לנטוש את הקהל הראשון ולהצטרף בדרך קבע מכאן ואילך לקהל השני, ואז הוא היה פוסק להיגרר אחר הקהל הראשון ונגרר אחר הקהל השני. ולדעתו, די באפשרות תיאורטית זו לעבור מקהילה לקהילה כדי להתיר לו שיאמר לחבירו בשעה שעוד לא קיבלו שבת בבית הכנסת שלו.

מצינו איפוא בדעת ערוה"ש, שעצם האפשרות לעבור מקהל לקהל עושה אותו בר היתרא, ומתירה לו לומר לבן הקהל השני לעשות לו מלאכה. ואם כן הוא הדין לכל חומרא שאדם נוהג כמנהג אבותיו, ואילו היה הולך למקום אחר שבו נוהגים להקל היה מפקיע את עצמו ממנהג אבותיו. ונמצא, שבכל הלכה שיש בה חילוקי מנהגים, מי שנוהג איסור יכול להשתמש בחבירו הנוהג היתר ולומר לו שיעשה עבורו את הדבר האסור לו.

אך נראה שיש לפקפק בסברא זו ובהשוואה שבין הנד"ד לדברי ערוה"ש. שהרי קבלת שבת על ידי הציבור תלויה מעצם מהותה בכל קהילה וקהילה, ואע"פ שמי ששייך בדרך קבע לביכנ"ס מסוים מחוייב לקבל שבת עם קהילתו, מכל מקום אם יעבור דרך קבע לביכנ"ס אחר יצטרך לקבל עליו את השבת כמו בביהכנ"ס השני. ובאמת, אדם אינו צריך להעתיק את מקום מגוריו לשם כך אלא רק לשנות את מקום תפילתו למספר שבתות (ומסתבר שלא פחות משלוש שבתות), ותו לא. המעבר מביכנ"ס לביכנ"ס הוא קל ומעשי, ונמצא שהמושג 'קביעות' בהקשר זה חייב לקחת בחשבון שקביעות זו אינה גמורה, ואינה עומדת לעולם ועד אלא עשויה להשתנות.

מה שאין כן בחילופי המנהגים שבין המחבר והרמ"א. כדי להחליף מנהג עליו לדור דרך קבע במקום בו נהגו אחרת לפחות שנה שלימה. ובר מן דין, בימינו אין כמעט מקום בעולם בו נוהגת הקהילה כולה מנהג אחד, בכל עיר ועיר יש כמה וכמה בתי דינים וכל אחד מבני העיר דבק במנהגו. (להוציא כמה ישובים קטנים ומגובשים הנוהגים מנהג אחד, כגון בקיבוצים שאוכלים בהם בחדר אוכל משותף מנהג הקהילה להמתין שלש שעות בין בשר לחלב חל על כל החברים. אם כי ברוב הישובים הקטנים לא נהגו לקבל עליהם מנהג אחד).

ולכן, אדם הנוהג איסור בדבר מה, לעיתים רשאי לומר לחבירו שנוהג היתר בדבר שיעשה אותו בעבורו, ולעיתים אסור לו. ולעולם הדבר תלוי באופי המחלוקת שביניהם, אם זו מחלוקת במנהג או בהלכה. במקום שיש מחלוקת בהלכה שיש אוסרים ויש מתירים, על מי שנוהג כאוסרים להמנע מלומר לנוהגים כמתירים לעשות עבורו מלאכה בשבת. אך במקום שהאוסרים מודים למתירים מצד עיקר הדין, אלא שאעפ"כ הם נהגו להחמיר על עצמם כהידור וכחומרא, מותר למחמיר לומר למיקל לעשות מלאכה בעבורו.

מסקנות

- א. לדעת ה'לבוש' קבלת שבת מועילה מדין נדר ולכן אפשר להישאל עליה, ואילו לדעת הט"ז והפמ"ג לא ניתן להישאל עליה.
- ב. דעת הפוסקים לדחות את סברת ה'לבוש' שאסר על מי שעדיין לא הוציא שבת לומר לחבירו שכבר הוציאה לעשות מלאכה עבורו. אלא בכל מקום שיכול להוציא את עצמו מידי חיוב רשאי לומר לחבירו המותר בדבר.
- ...ה. אדם שמתפלל בקביעות בבית כנסת אחד וקיבלו בו את השבת אינו רשאי לקבל את השבת אח"כ בבית הכנסת השני, עד שייעקר לגמרי מקהילתו ויקבע עצמו שם לפחות שלוש שבתות רצופות.
- ו. מי שמחמיר כשיטה אחת ממידת חסידות רשאי לומר לחברו שאינו מחמיר כמוהו לעשות מלאכה עבורו. אך מי שמחמיר בגלל שסבור זו ההלכה מעיקר הדין אינו רשאי לומר לחברו לעשות מלאכה עבורו.

- **מסקנה ו - מה הסיבה להבדל בין אמירה בנוגע למנהג, לבין אמירה בנוגע להלכה מעיקר הדין?**

הלכה לפעשה

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן רסג סעיף יז

י"א שמי שקבל עליו שבת קודם שחשכה מותר לומר לישראל חבירו לעשות לו מלאכה. הגה: ומותר ליהנות מאותה המלאכה בשבת. וכ"ש במוצאי שבת, מי שמאחר להתפלל במוצאי שבת או שממשיך סעודתו בלילה, מותר לומר לחבירו ישראל שכבר התפלל והבדיל לעשות לו מלאכתו להדליק לו נרות ולבשל לו, ומותר ליהנות ולאכול ממלאכתו, כן נ"ל.

הרב ישעיהו נויברט, שמירת שבת כהלכתה פרק ב אות כה

כה. בן חו"ל שחייב לשמור יום טוב שני של גלויות, אסור לו לומר לחברו בן א"י לעשות לו כל (נא) מלאכה שאינה מלאכת אוכל - נפש המותרת ביום טוב, וטוב שבן חו"ל גם לא יצטרף אל בן א"י לנסיעה במכונית.

הערות פרק ב הערה נא

(נא) סי' תצו ס"ב בשע"ת ס"ק ב, ועיין גם שו"ת אג"מ או"ח ח"ג סי' עג, ולא דמי להא דסי' רסג סע' יז, דשמעתי מהגרש"ז אויערבך זצ"ל, דשאני התם דהרי הציבור לא קבלו עליהם את השבת, ואף שהוא עצמו קבל את השבת, מ"מ הוא יודע שאצל האחרים באמת עדיין חול, לכן הר"ז דומה כשינוי באופק, וכ"ש אם ננקוט דאצלו ה"ז רק כעין נדר, משא"כ ביום טוב שני, המחמירים סוברים דה"ז חשיב כאילו הבן חו"ל מסופק באמת אם עכשיו יום טוב או חול (וכן לענין מחרת יוהכ"פ דסי' תרכד, אף שהמחמיר יודע שזה רק חומרא, אפ"ה אסור לומר או ליהנות ממה שאחרים בשלו בשבילו, שם במ"ב ס"ק טז, אף על גב שיודע שהמקילים עושים כדיון, כיון דלדידיה הו"ל כאילו הספק הוא אצל כולם). ומיהו למעשה רבים נוהגים להקל, דמכיון שבזה"ז הוא רק משום מנהג אבותינו, לכן חשיב כאילו האורח יודע שלבני א"י זה ודאי חול (או עכ"פ כאומר ברי לי), ולכן בצירוף שיטת החכ"צ רבים מקילים, עכ"ד.

הרב עובדיה יוסף, שו"ת יביע אומר חלק ט - אורח חיים סימן מט

תושב חו"ל שעלה לא"י על מנת לחזור לחו"ל, שעושה בא"י שני ימים טובים, האם רשאי לומר לתושב א"י ביום טוב שני של גליות לעשות לו מלאכה.

...ב) והנה המהריק"ש בתשובה (שם סי' צ) הביא ראיה להתיר ממ"ש הרשב"א (בחי' לשבת קנא א) וז"ל: מותר לאדם לומר לחבירו שמור לי פירות שבתחומך, ואני אשמור לך פירות שבתחומי, כלומר אף על פי שאינו יכול לילך לשם, כיון שמותר לישראל חבירו לשומרם אין באמירתו כלום. וכתבו התוס', דמהכא שמעינן שישראל שקיבל עליו שבת קודם חשכה מותר לומר לישראל חבירו לעשות לו מלאכה. הואיל והיא נעשית בהיתר לעושה אותה, אף על פי שהוא אינו יכול לעשות. ע"כ. וכן פסק מרן בש"ע סי' רסג סעיף יז*). ומכאן יש ללמוד לבן חו"ל שחל עליו איסור מלאכה ביום טוב שני מפני מנהגו וקבלתו לעשות יום טוב שני של גליות, שמותר לומר לבן א"י חבירו שאינו נוהג לעשות יום טוב שני, לעשות כל מלאכה שירצה בצינעא, כל שלא קבל עליו בן א"י לעשות יום טוב שני, כלומר שלא יצא לחו"ל על דעת לדור שם שזוהי דרך קבלתו. וא"כ אין שום נדנוד איסור בזה. ע"כ. אולם הרב הפוסק מהר"ר יהודה ב"ר שמואל הכהן, בתשובתו שבשו"ת גנת ורדים חאו"ח (כלל ד סי' טז) הביא דברי מהריק"ש, וכתב, ולפע"ד יש לאסור, שיש לחלק דשאני התם דשרי לומר לגוי לעשות לו מלאכה, ומ"ש הרשב"א שמותר לומר לישראל חבירו, לאו דוקא, דה"ה לגוי, ונקט ישראל לרבותא, [וכן מפורש בדברי הרשב"א שם בסוף דבריו]. אבל בנ"ד שאסור לבני חו"ל לומר לגוי שיעשה להם מלאכה ביום טוב שני, אסור לומר ג"כ לישראל בן א"י לעשות להם מלאכה בצינעא, דליכא מידי דלגוי אסור ולישראל שרי וכו'. ונסתייע מתשובת הרדב"ז ח"ד (סי' רנח) שכתב, נער שבא מא"י לחו"ל והיה משרת בבית ישראל שבחו"ל, אסור לבעה"ב לומר לו לעשות מלאכה ביום טוב שני של גליות, שהנער עצמו אסור בעשיית מלאכה, [ולשטתיה אזיל בח"ד (סי' עג) שאף בצינעא אסור לבן א"י לעשות בחו"ל]. ונמצא שהבעה"ב עובר משום לפני עור וכו'. ולא גרע אמירה לישראל מאמירה לגוי שהטעם הוא משום שמא יבא לעשות מלאכה בעצמו, וה"נ הרואה את בעה"ב שמצוה את הנער המשרת לעשות מלאכה ביום טוב שני אתי לזלזולי ביה וכו'. ע"ש. ואפשר דמה"ט נמי פסקו מהר"י פראג"י ומהר"י מולכו לאסור. ובאמת שהגאון מהר"א יצחקי בשו"ת זרע אברהם (חאו"ח ס"ס ט) כתב, דמאי דפשיטא ליה להרדב"ז שיש איסור אמירה לגוי ביום טוב שני, הדברים קשים בעיני, שהרי מבואר בדברי הרשב"א שם שכל שישראל העושה אותה מלאכה אין בה איסור מדינא, מותר ג"כ לומר לגוי לעשות, שלא אמרו להחמיר על אמירה לגוי יותר מלישראל. נמצא שבן א"י השווה בחו"ל שאין עליו איסור מלאכה מדינא ביום טוב שני אלא מפני המחלוקת, כיון שמן הדין מותר לו לעשותה אין בו איסור משום אמירה לגוי לד' הרשב"א, ולכן מ"ש הרדב"ז לאסור לומר לנער בן א"י לעשות מלאכה ביום טוב שני, לא נתחוורו דבריו אצלי, כיון דלכ"ע אין כאן איסור אמירה לגוי שבות, שאפילו ביום טוב ראשון לא אסרו אלא משום גזרה אטו שבת, וביו"ט שני שאינו אלא משום ספיקא דיומא הו"ל ספק ספקא בדרבנן, שמא אינו יום טוב, ושמא אין בזה איסור אמירה לגוי, דהא אפילו באיסור לאו הו"א בעיא דלא איפשיטא, ומידי ספיקא לא נפקא. ובפרט לדברי הרמב"ם (פ"א מהל' כלאים ה"ג), שכתב שמותר לומר לגוי לזרוע לו כלאי זרעים, ואף על פי שהוא איסור דאורייתא בודאי, לדעתו ז"ל אין שום איסור באמירה לגוי באיסור לאו. ע"ש. וכ"ש השתא דידעינן בקיבועא דירחא, ואין עיקר איסור יום טוב שני אלא משום מנהג (ביצה ד ב) א"כ פשוט שאין כאן איסור אמירה לגוי. והרי אפילו

ספק צידה או נולד פסק מרן (סי' תצז ס"ד) דשרינן ליה ביום טוב שני משום ספק ספיקא, כ"ש באיסור אמירה לגוי דאזלינן לקולא. ולכן ד' הרדב"ז נפלאו ממני. ע"כ. ולפ"ז ניחא דברי המהריק"ש הנ"ל. ...ושוב ראיתי בספר שמירת שבת כהלכתה (פרק לא אות פ, עמוד תכה), בשם הגאון רש"ז אורבך שכתב, שרבים נוהגים למעשה להקל לבן חו"ל לומר לבן א"י שיעשה לו מלאכה, שמכיון שבזה"ז הוא רק משום מנהג אבותינו בידינו חשיב כאילו האורח יודע שלבני א"י הוא ודאי חול. ודמי למ"ש מרן בש"ע (סי' רסג סעיף יז), מי שקיבל שבת מבעוד יום, מותר לומר למי שלא קיבל שבת לעשות לו מלאכה. ובצירוף שיטת החכם צבי יש להקל. ע"ש. והניף ידו שנית ע"ז בשו"ת מנחת שלמה (סי' יט) לחזק דבריו. ע"ש. וגם הלום ראיתי בשו"ת באר משה ח"ז (עמוד רנח אות ז) שאחר שהעלה להחמיר בנ"ד, שוב כתב (בעמוד רצא אות סט): לעיל (אות ז) כתבתי לאסור לבן חו"ל שנמצא בא"י לומר לבן א"י ביום טוב שני ש"ג לעשות לו מלאכה, וכ"כ באגרות משה ח"ג (סי' עג). אולם כעת עיינתי שוב בדבר, וחוזרני בי למעשה ממה שכתבתי לאסור, ונראה לי כעת כהמקילים, כדעת גדולי עולם שהבאתי שם, והם המהריק"ש והרב זרע אברהם. וכ"כ בעקרי הד"ט (סי' כב אות ג). ומשום שלא גזרו אמירה בכה"ג שאומר לישראל אחר שהוא היתר גמור בשבילו, שאצלו הוא חול גמור. ומכיון שלא עלה על דעת רבותינו לגזור בכה"ג, ממילא אין גם בכחינו לאסור. וכן יש לנהוג להקל. ע"כ. וכן עיקר. והנלע"ד כתבתי.

אמונה

מכילתא דרבי ישמעאל יתרו - מסכתא דבחדש פרשה ז

"זכור ושמור", זכור מלפניו ושמור מלאחריו. מכאן אמרו מוסיפין מחול על הקדש. משל לזאב שהוא טורד מלפניו ומלאחריו.

הרב יחיאל מיכל אפשטיין, ערוך השולחן אורח חיים סימן רסא סעיף א

אחתא במכילתא... והכי פירושו. דדרך הזאב שאינו הורג הבהמה באמצע הגוף אלא או מלפניה בצוארה או מלאחריה. וכשם שהזאב הורג כל הגוף בטרפו מלפניה או מלאחריה, כמו כן אם לא יוסיף מחול על הקדש מלפניה ומלאחריה, הרי זה כמחלל כל השבת, לפיכך הזהירה התורה על זה.

בראשית רבה (וילנא) פרשת בראשית פרשה ט

"ויהי ערב ויהי בקר יום הששי" (בראשית ב, א). אמר רבי יודן: זו שעה יתירה שמוסיפין מחול על קדש ובה נגמרה מלאכת העולם, על כן כתיב "הששי".

רש"י בראשית פרק ב פסוק ב [ר"ן ביצה טז ע"ב ברי"ף]

"ויכל אלהים ביום השביעי" - רבי שמעון אומר: בשר ודם שאינו יודע עתיו ורגעיו צריך להוסיף מחול על הקודש, הקדוש ברוך הוא שיוודע עתיו ורגעיו נכנס בו כחוט השערה ונראה כאלו כלה בו ביום.

רבנו חיים בן עטר, אור החיים הקדוש, שמות לא, טז

על דרך אומרם ז"ל (יומא פ"א) שצריך להוסיף מחול על הקודש ולא לימנע ממלאכה אחר שיגיע ויתנוצץ יום השבת אלא צריך להכין עצמו בקדושת שבת ויצא כחתן לקראת כלה ויהיה יושב ומשמר עד שיגיע השבת לעשותו פירוש לקיים מעשים הצריכין בו. עוד ירצה באומרו לעשות את השבת כי מה שמוסיף מחול על הקדש יסכים ה' לקרותו שבת ונמצא זה האיש עושה שבת ממש כי שעות מיום ו' וגם שעות מיום א' שהם חול בני ישראל עושים אותם שבת:

הרב צבי אלימלך שפירא מדינוב, בני יששכר מאמרי השבתות מאמר ב - תוספת

שבת

תשכיל ותדע ג"כ ענין תוספת שבת, כי זה הוא ענין "והלכת בדרכיו" [דברים כח, ט]. דהנה השי"ת שבת מכל מלאכתו ביום השביעי רק ברא ועשה את יום השבת שלא היה עדיין בפועל, כן מחוייבים אנחנו לשבות מכל המלאכות רק מצוה עלינו לעשות את יום השבת היינו לעשות שבת חדש מתוספת ימי החול שאנו מוסיפין על השבת, הנה היא לנו עשיה בזמן את יום השבת, וזהו "ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת... ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם כי ששת ימים וכו'" [שמות לא טז]. הבן הדבר אשר השבת העיקרי כבר הוא נברא, ומה שאנו מוסיפין אנחנו בוראים זמן מחדש.